

ФОРМИ НА ДУМАТА

ФОРМООБРАЗУВАЩИ МОРФЕМИ

Освен словообразуващите морфемии в българския език има и морфемии, с които не се образуват нови (сродни) думии, а се променя само формата на думата, Такива морфемии се наричат формообразуващи, за български език това са окончанието и определителният член.

- **Окончание** - морфема, която стои в края на думата и уточнява граматичните признаци:
 - род
 - лице
 - число
 - време
- **Определителен член** - морфема, характерна само за имената (съществителни, прилагателни, числителни) в българския език. С тази морфема се предава конкретност на предмета, означен с членуваното име в изречението и означава, че вече сме говорили за него и той е познат на събеседника ни. Членната морфема показва граматичната категория определеност на имената.
 - ✓ **Членни морфемии за имената от женски род:**
 - за имена от ж. р.; ед. ч. - **(-та)**: женаТА, красиваТА, първаТА
 - за имена от ж. р.; мн. ч. - **(-те)**: жениТЕ, красивиТЕ, първиТЕ
 - ✓ **Членни морфемии за имената от среден род:**
 - за имена от ср. р.; ед. ч. - **(-то)**: деТЕ, малкоТО, първоТО
 - за имена от ср. р.; мн. ч. - **(-та; -те)**: децаТА, малкиТЕ, първиТЕ
 - ✓ **Членни морфемии за имената от мъжки род:**
 - за имена от м. р.; ед. ч. - **(-ът/-а; -ят/-я)**: мъжЪТ, мъжА; коняръЯТ, коняръЯ; смелиЯТ, смелиЯ; първиЯТ, първиЯ
 - за имена от м. р.; мн. ч. - **(-та; -те)**: мъжеТЕ, смелиТЕ, първиТЕ

Членната морфема за имената от мъжки род единствено число има пълна и кратка форма. Употребата на пълната или кратката форма е свързана със синтактично правило, което гласи следното:

- **употребяваме пълен член**, когато името в изречението изпълнява ролята на подлог или определение към подлога:

УченикЪТ влезе в класната стая.

НовияТ ученик влезе в класната стая.

КоняръЯТ излезе от конюшната.

- **употребяваме кратък член**, когато името в изречението изпълнява ролята на допълнение, обстоятелствено пояснение или определение към тях:

Той се видя с ученикА. Той взе учебникА.

Той се видя с новия ученик. Той взе новия учебник.

Влязоха в музейА. Влязоха в градския музей.

Употребата на пълен или кратък член създава известни трудности, затова могат да се използват някои практически правила.

ПРАКТИЧЕСКИ ПРАВИЛА:

ПОДЛОГ – КОЙ? – ЗАМЕСТВА СЕ С „ТОЙ“ ----> ПЪЛЕН ЧЛЕН:

УчителЯТ постави учебника върху рафта до сивия шкаф. = Той постави учебника върху рафта до сивия шкаф. (А не: **Него** постави учебника върху рафта до сивия шкаф. – Изречението губи смисъл.)

ДОПЪЛНЕНИЕ – КОГО? – ЗАМЕСТВА СЕ С „НЕГО“ ----> КРАТЪК ЧЛЕН:

Учителят постави учебникА върху рафта до сивия шкаф. = Учителят постави **него** върху рафта до сивия шкаф. (А не: Учителят постави **той** върху рафта до сивия шкаф. – Изречението губи смисъл.)

ПРЕДЛОГ+ИМЕ – ЗАМЕСТВА СЕ С „НЕГО“ ----> КРАТЪК ЧЛЕН:

Учителят постави учебника върху рафт**А** до сивия шкаф. = Учителят постави учебника върху **него** до сивия шкаф. (А не: Учителят постави учебника върху **той** до сивия шкаф. – Изречението губи смисъл.)

Учителят постави учебника върху рафта до сивия**Я** шкаф. = Учителят постави учебника върху рафта до **него**. (А не: Учителят постави учебника върху рафта до **той**. – Изречението губи смисъл.)

ОБОБЩЕНО:

Пишем **пълен член** там, където можем да заместим съответната дума с местоимението „**той**“:

Планинар**ЯТ** подаде термос**А** на съмишленик**А** си.

Пишем **кратък член** там, където можем да заместим съответното име с местоимението „**него**“:

Планинар**ят** подаде термос**А** на съмишленик**А** си.

След предлог (на, до, през, покрай, върху, около и т.н.) винаги пишем **кратък член**:

Планинар**ЯТ** се изкачи **до** заслон**А**.